

THE DARK AND BLOODY CROSS-ROADS. СУКОБ НА ЛЕВИЦИ – У АМЕРИЦИ (1911–1952)

Филолошки факултет
Универзитет у Београду

Апстракт: Рад је аналитички приказ поетичко-политичких расправа које су у америчкој књижевности, превасходно на страницама периодичних публикација, вођене током назначеног периода. Након уводног осврта на специфичности америчког уметничког и идеолошког радикализма, као и трију општих напомена (о коришћеним изворима, нехомогеној природи левице и њеној постепеној културализацији), издвајају се три раздобља у историји деловања лево одређене књижевне интелигенције у САД, те тумаче парадигматична збивања унутар сваког од њих. У закључку се износе разлози због којих је то деловање било неуспешно и самоукидајуће.

Кључне речи: сукоб на левици, пролетерска књижевност, *The Masses*, *The New Masses*, *Partisan Review*, Народни фронт, Макс Истмен, Мајкл Голд, Едмунд Вилсон, Лајонел Трилинг

Указујући недавно на типолошку аналогију између југословенске и америчке међуратне часописне сцене,¹ већ сам образложио тезу да су херменеутичка оруђа која користимо при проучавању заједничке књижевне прошлости јужнословенских народа употребљива и за делимично осветљавање једног специфичног и недовољно валоризованог сегмента књижевности Сједињених Држава. Ослонивши се на теоријске поставке двојице совјетских зачетника типолошких литерарних студија (В. М. Жирмунский, Н. И. Конрад), као и двојице њихових југословенских коментатора (А. Флакер, С. Петровић), сличности које сам уочио између пет бројева београдског месечника *Данас* (1934) и иницијалних годишта *Partisan Review* (1934–1936), односно између загребачког *Pečata* (1939–1940) и потоње (обнављањем 1937. отпочете) фазе у предратном и раноратном деловању споменуте њујоршке публикације, (про)тумачио сам сложеност релација између двеју партијских номенклатура (КПЈ, CPUSA) с једне, те неколицине самосвеснијих и самосвојнијих, али идеји револуције овако (инсајдерски) или онако („сапутнички“) привржених југословенских и америчких књижевника и критичара, с друге стране. Ове

1 Видети Brebanović 2017. Настављајући да се бавим сродним темама, 28. новембра 2017. године сам на Институту за књижевност и уметност у Београду – суделујући у циклусу „Периодика између књижевне форме и друштвеног активизма“ уреднице Биљане Андоновске – одржао предавање „Америчка периодика и сукоб на књижевној левици“. Текст који читате његова је прерађена верзија, из које су изостављени лични и пригодни елементи (смрт Станка Ласића, обележавање стогодишњице Револуције).

тензије и из њих проистекле полемике, које се у домаћој књижевној историографији и локалној историји идеја почев од шездестих година обично подводе под одредницу *сукоб на левици/ljevici*,² тицали су се поглавито природе и социјалне сврхе уметничког стварања, али и осталих аспеката културне и, макар посредно, сваке ине политике. Испоставило се да је питање „како писати?“ за левичаре било тесно повезано са питањима као што су „како живети?“ или „како спасити свет?“, а у Америци и са дебатама о пишевом месту у друштву, о (не)остваривости аутономије и последицама религије уметности, о могућности да се истовремено буде и естета и демократа, о разликама између реформе и револуције, о јавној одговорности за индивидуалну иницијативу, о изгледима да културна побуна изазове друштвену промену... Притом је драматургија самих сукобљавања – која су у СССР-у након Првог конгреса Савеза совјетских писаца (1934) била затомљена наметањем ждановизма као официјелне доктрине подвргавања поетике политици, да би и у земљама попут Француске или Чехословачке имала релативно предвидљив, по леве догмате ништа мање повољан исход – у југословенском и америчком амбијенту подразумевала многобројне, каткада и зачудне паралелизме и обрте.

Са сличностима, међутим, ваља бити обазрив. Антистаљинизам је преширока категорија, којом се могу обухватити обе крајње, међусобно супротстављене алтернативе: и социјализам Југославије, и варварство Америке. Гоњен демоном аналогije, човек пак олако склизне и у демонологију, услед чега – на пример – не успева да се отргне слутњи да у друштву у којем се 1915. изнова активирао *Ku Klux Klan* нећете ни зажелети да се окушате у дадаизму налик европском; нити да утекне утиску како је надреализам у Америци био марксистички само због тога што су се Граучо, Харпо и Чико презивали као Карл. Нису ли *homo sovieticus* и руска лева утопија унеколико компатибилни са *American way of life, love and liberty*, али и са десном носталгијом за Старим Југом? Да ли је тачан онај слоган по којем је комунизам – „двадесетовековни американизам“? Зар њудиловски етос није био државно-социјалистички, и зар није у неку руку потрајао до Регана?

Иако ми ни оне нису туђе, у овој ћу прилици настојати да се уздржим од таквих опаски, како бих се усредсредило на онај „sociјалистички американизам“ о чијим је својствима пре стотинак година престрого известио њујоршки дописник загребачке *Nove Evrope*, који је – у разумљивом разочарању тамошњом „*prokletom dolarskom atmosferom*“ – америчким левичарима одреда приписао

2 Ако се не варам, после 1945. је за синтагмом „сукоб на левици“ први у својим радовима о хрватској књижевности посегнуо Шиме Вучетић. Каснији проучаваоци, попут Станка Ласића или Велимира Висковића, не само да разрађују Вучетићев (од Васе Богданова преузет) концепт, него свог претечу (а да га не цитирају) следе и у томе што настанак сукоба смештају у 1928. годину. Упореди Lasić 1970: 1–58 и Visković 2001: 12–116, са Vučić 1960: 95–118. Висковић Вучетића није удостојио нити помена.

„podmuklost i neiskrenost u svakoj akciji“ (Petrović 1922: 354). *Nota bene*, у прекоокеанском је контексту одиста постојао „само“ *Partisan Review*, док је у Југославији било и наоружаних партизана. Због тога је од несумњиво пожељног бављења америчким Ђиласима или Зоговићима (као и од пажљивог вагања критичких досега и заблуда америчких Ласића или Висковића, Тешића или Богишића) много смисленије кренути од круцијалне разлике која се огледа у томе да Америка – премда *јесте* била поприште вишедеценијског дијалога на левици – *није* имала свог Јосипа Броза, нити (што је важније) свог Мирослава Крлежу. О „трећем угурсузу“, како је Марка Ристића крстио уочиратни стаљиниста и антикрлежијанац Константин Поповић (*ака* Коча), да и не причамо.³

Ни за осталим особеностима, посве очекивано, не треба одвећ трагати „изнад дуге“, у земљи која се доживљава као циновски бодријаровски холограм или читава једна аутономна (мрзитељи би сместа дометнули: дизнилендски шаролика и одвајкада трамповски устројена) планета, у чијој се гравитационој зони, према речима Кенета Берка, „koncentriraju svi poroci, sva prostota svijeta“ (Cowley 1958: 119). Упркос томе, једнако је евидентно и да се, тачно стотину година откако се комунизам етаблирао као епохални *svjetopogled*, двадесети век (којег рутински називају „кратким“) некимa причињава не само америчким, него и незавршеним. Као да је нико други до некакав *амерички* Бог изрежирао овај актуелни

teatar ideoloških sjena iza kojeg se odigrava jedina prava drama: bolno, raštrkano, zburnjeno i sporo nadomještanje preminulih komunizama nekim drugim racionalnim putem političke emancipacije za velike ljudske mase, koje su danas prepuštene kaosu. (Badiou 2008: 158)

Збиља, није ли управо најмоћнија и уједно најнекомунистичкија држава – чији електорат никада није искусио ни благодети приступачног здравства, док је о национализацији средстава за производњу једва могао и да сања – издејствовала (да ли само привремено?) побијање „комунистичке хипотезе“ и устоличавање „капиталопарламентаризма“ као свеважећег и сурово стабилног поретка? Није ли комунистичкој немани у њој била ускраћена и могућност да „премине“, пошто је на историјску позорницу Новог света крочила

3 Марку је благовремено било *chiaro* „гдје смо и како смо“ (Крлежа). Илустрације ради, он је још 1935. у исту раван стављао Аптона Синклера и Луја Арагона. Повлачећи ту америчко-француску паралелу, српски је надреалиста хтео да потцрта како су и Синклерово популистичко „сликање америчке капиталистичке олигархије“ и Арагоново приклањање социјалистичком реализму (којег ће се у Америци и шездесетосмаша спомињати као ноторне стаљинистичке преваре) били уметнички проблематично пренебрегавање „сложености односа социјалног и психичког“ (Ристић 1953: 39–40). Узгред, мало је коме данас познато да је Синклер, као кандидат левичарског покрета *End of Poverty in California* (ЕПИС), године 1934. изгубио изборе за гувернера, постигавши више него солидан резултат од 37,8% илити (за овековна мерила колосалних) 880.000 гласова.

као мртворођенче? Нису ли се Американке и Американци оглушили о велико обећање револуције, не дозвољавајући му ни да буде изневерено? И није ли онда природно да се комунизам и Америка – након што се њено постајање „земљом пролетерском“, као и у случају истим стихом опеване Енглеске, показало неостваривим – у директну везу најчешће доводе у књижевним фикцијама и другим контрафактичким повестима?

Одговори на ова питања наоко су једноставни. Они су, штавише, такви да наводе на (погрешан) закључак како су искази какав је „New York је sanjaо о tome да ostavi Sjevernu Ameriku i sjedini se s Rusijom“⁴ или наслови типа *I Married A Communist* могући једино у романима. У екстремнијим елаборацијама, преплитање конзумеризма и комунизма могло би се оценити вероватним колико и сусрет шиваће машине и кишобрана на операционом столу, баш као што би се на питање о америчкој модификацији марксизма-лењинизма могло узвратити србизмом о *irenгдагерс енд фроис* или каквим пригодним наводом из давне књиге Вернера Зомбарта *Зашићо нема социјализма у Сједињеним Америчким Државама?* (1906). Па ипак, колико год деловале неумољиво, ове су предрасуде само – предрасуде. Јесте да је Америка земља снажних и делотворних стереотипа, попут оног о лонцу за претапање; али то не значи да комунизам у америчкој књижевности није (*contra* проамеричким десничарским и антиамеричким левичарским поједностављивањима) имао своје претече и пророке, осниваче и манифесте, свеце и отпаднике. Стога ме логика историјског кретања – предодређеног чињеницом да су USA против USSR повеле и добиле *cold war* – води ка још једном неизбежном поређењу са Југославијом. Није ли и тамо и овде обрачун са Стаљином довео до окончања, а потом и (ре)интерпретације сукоба који нас занима? Онако како се америчка *non-stalinist left* утопила у антикомунистичку матицу, југословенска ће се Партија (као пословично-оксиморонски „колективни интелектуалац“) након 1948. прећутно, али одлучно приклонити истој оној антистаљинистичкој левици чији је књижевни огранак десетак година раније поразила и екскомуницирала.

Самим тим и не чуди да је, потпуно другачије од ситуације у овдашњем социјалистичком режиму – где су леве турбуленције после (прев)рата биле примирене с врха и затим табуизирани, што не значи да за њих није владала заинтересованост чије су димензије, у комбинацији са притајеношћу, резултирале стварањем поприличне интелектуалне фаме⁵ – први амбициознији проучавалац америчког књижевног радикализма био принуђен да констатује како су збитија

4 Bellow 1990: 16. Као прототип јунака *Хумболттовој дара* (1975) романописцу је послужио један амерички песник, приповедач и есејиста чије ћу се (инфинитезималне) улоге у „светској револуцији“ дотаћи доцније.

5 Да није тако било, не би Маестро на самртничкој постељи срочио урадак какав је „Промеморија истраживачима тзв. сукоба на левници“. Види (ако досад ниси) Krlеža 1983: 251–259.

која анализира његовим читаоцима, нарочито оним млађим, „далека попут Пелопонеског рата“ (Aaron 1961: x). Узрок за то не лежи само у околности да се дотични историчар фокусирао на период од 1912. до 1941. године, тврдећи да се америчка левица после тога одвојила од најснажнијих струјања интелектуалног живота, укључујући и књижевност. Заправо се у САД *in those days* почело заборављати шта је левица, баш као што је у ФНРЈ почињао да бива заташкаван сукоб у њој, који је – казаћу без оклевања – био и остао најдалекосежнија интелектуална епизода у целокупној историји Југославије.⁶

Зато се пре свега мора временски омеђити поље сукобљавања. Није спорно да су и у Америци најжустрији окршаји трајали од краја двадесетих до краја тридесетих година. Реч је о раздобљу које долази по финансијском слому и окончава се Перл Харбором. Али, гледамо ли на ствари иоле флексибилније, уочићемо да је сукоб и пре 1929. и после 1941. тињао још најмање по цело једно десетлеће. Узмемо ли за почетну ону тачку коју је одабрао и малочас цитирани Данијел Ерон или, још боље, годину 1911, када је рођен часопис *The Masses*, као „метеор уметности и револуције“ (Granich 1918: 16) око којег ће се окупити бунтовници из Гринич Вилица – тог, како конзервативци мишљаху, „prebivališta izvještačenosti, nastanjenog luđacima i varalicima“ што сиромаштво једначе са чашћу, док „pod maskom kubizma i slobodnog stiha prikrivaju moskovsku herezu“ (Cowley 1958: 69) – завршетак бисмо, на фону других понуђених периодизација, могли лоцирати у педесете, прецизније у 1952. Мање је релевантно то да је према Станку Ласићу тада згаснуо и сукоб у Југославији, а више то да иста година (без икаквих поређења са иностранством) као гранична фигурира у књизи *Writers and Partisans* (1968) Џејмса Буркхарта Гилберта, која и после пола века остаје најпоузданији преглед левих тенденција у америчкој књижевности и критици.⁷

Да будем конкретнији: ако се на овдашњој прекретници јавља славни Крлежин говор са љубљанског конгреса Савеза књижевника Југославије, код Американаца је симпозијум који је исте године у окриљу *Partisan Review* био одржан под називом „Our Country and Our Culture“ имао огромну и не само симболичку тежину. Мада је тамошња часописна продукција претходно већ изгубила независност, мада би се мирне душе исто могло рећи и за саме радикалне

6 Оваквом суду у прилог иде и *Случај зајредачких ревизиониста* (1989) Боже Ковачевића – књига која, као најбоља која је о југословенском сукобу за сада написана, показује не само да је тај сукоб попут печата обележио минуло столеће него и да је теоријски ниво левичарских расправа на европском континенту био много виши но на америчком, где је у ангажованој хуманистици предуго била игнорисана снага несвесног, жеље и језика. Иако је Ковачевић био заокупљен филозофијом и науком, кључно је оно поглавље његове студије у којем се и он позабавио *Pečatom*. Погледај Kovačević 1989: 297–374.

7 Упореди Lasić 1970: 279 и Gilbert 1968: 279. Идентична је година о којој двојица аутора пишу, али коинцидирају и бројеви страница на којима то у завршним поглављима својих књига чине.

интелектуалце (који су се скрасили по универзитетима и преселили у отменије градске четврти), тек је то окупљање разоткрило преокрет. После њега у оквиру онога што је од левице преостало неће бити лако разазнати било какав тумачења вредан сукоб. Историјска је иронија да је искорак у правцу империјалног културнационализма био изведен у истом оном миљеу и од стране истих оних актера који су тридесетих предњачили у троцкистичким аспирацијама да досегну оно чему се на левици несмиљено стремало – синергију, а у најамбициознијим егземпларима и оно што је Ласић звао „немогућом синтезом“ уметности и револуције.

*

Говорићу, дакле, о нешто више од четири деценије (1911–1952), које се провизорно могу поделити у три етапе – с тим да су опсег, интензитет и важност догађања били највећи у средишњој, чије се трајање фактички поклапа са Великом депресијом. Али бих, пре но што се у наставку осврнем на одлике самих етапа, сада изнео још три начелне напомене, које ће учинити разумљивијом како одабрану ширину захвата, тако и најављену композицију излагања, као и форензички тон скице која следи.

Прва је напомена о изворима. Још су Ерон и Гилберт били свесни тога да, уколико сте заинтересовани за судбину америчке књижевне левице, подједнаку пажњу морате посветити и *сведочењима* њених припадника и *часојисима* у којима су они штампали своје текстове, и *историји* марксистичких политичких формација. Другачије се нису ни могли стећи поузданији увиди, нити извући адекватни закључци. Но, пред данашњим су истраживачима још захтевнији и захвалнији задаци. Не само да се грађа непрекидно увећава и постаје све разноврснија⁸ него је неколико социјалних и културних историчара – попут Р. Пелса, М. Денинга или М. Дикстајна – сачинило и „синтезе“. Оно што нам та непрегледна литература емитује као недвосмислену по(р)уку јесте да сукоб на левици у Америци има карактер дуготрајног и полицентричног процеса, чији вам токови и рукавци бивају недокучиви ако му динамику не захватите *in toto*: од генезе и успона тамошње књижевне бојемије и политичког радикализма, преко њиховог прожимања, поновног раздвајања и, на крају, урушавања и нестанка.

8 Циљам на незаобилазне и незаборавне аутобиографије и мемоаре који су у последњој трећини прошлог столећа исписали Н. Подхорец, И. Кристол, Д. Макдоналд, В. Филипс, И. Хау или Д. Трилинг; на интерпретације америчке левице које су понудили аутори у распону од Ч. Р. Милса и К. Леша до Ф. Џејмсона и Р. Рортија; на документарне филмове какав је *Arguing the World* Џ. Дормана из 1997; а понајвише на спасоносну *online* доступност многих америчких (не искључиво књижевних, нити левих, али за дијахронијско сагледавање сукоба на левици неопходних) часописа.

Из тога проистиче и да је, стриктно методолошки, акценат најпродуктивније ставити на *small presses and little magazines*. Прва половина прошлог века доиста је представљала златно доба периодике, током којег је она израсла у најутицајнији медиј културног и политичког живота нације. На страницама америчких часописа, који су били уточиште провокативног књижевног журнализма, одиграла су се спектакуларна идејна и идеолошка сучељавања. Они су били стабла из којих су се гранали радикални покрети, да би онда, као потенцијално оружје пропаганде и оруђе за усмеравање друштвених кретања, и сами постајали пленом партијске скрби и контроле. У том погледу треба учити од Гилберта, који је првобитно желео да напише студију о једној јединој публикацији, да би потом – увидевши да *Partisan Review* није заблистао *ex nihilo* и да нипошто није једини чија сва годишта треба прочешљати – био принуђен да одустане од свог наума и истраживање прошири на целу часописну продукцију. Једино се тако можете приближити ономе што је (неоствариви) циљ сваке историографије и што би се ничеанским и епилогу сукоба на америчкој левици подобнијим језиком могло назвати *апокалиптичком* објективношћу.

Друга је напомена још општија: левица увек живи (и умире) кроз унутрашње трвење. Супротно од деснице, она никада – зато што почива на принципу слободе и императиву чистоте – не бежи од (само) преиспитивања. Историја сваког левог покрета историја је (не)поверења у промене за које се он залаже. Њој су инхерентни заклињања и издаје, дијалектичко-материјалистичка схоластика и шизматични гестови, дух солидарности и фракционаштво, беспштедне диференцијације и сумануте јереси, тиранија бирократије и утопијске пројекције, апологетика и пометња коју праве „мангупи у нашим редовима“. Уз дозу јенкијевског цинизма, лако је сагласити се са отровном примедбом да се најискренији левичари распознају по томе што се, док чекају на (било какву) револуцију, најрадије – свађају. Није другачије ни на подручју уметности, где су класици марксизма трасирали линије раздвајања око којих ће наредних деценија настајати конфликти. Довољно је присетити се да су Енгелс и Лењин књижевност третирали у толикој мери различито да се касније естетичке размирице унутар комунистичког табора доимају као цезирања на њихове канонске текстове.⁹ Нагињући лењинизму, Лукач се упињао да помири непомириво, док је књижевно сензибилни и концепту пролетерске културе не мање од Крлеже противни Троцки – као и најмаркантнији амерички марксистички критичар, Едмунд

⁹ Неке од антитетичких левичарских топоса регистровао је Џорџ Стајнер, који је поједине америчке писце 19. века, нимало неумесно, повезивао са „идеалом ждановизма“ (Steiner 1967: 308), док је Валтера Бењамина назвао „најдаровитијим немачким 'енгелсовцем'“ и „Р. П. Блекмуром марксизма“ (*ibid*, 314). Према Стајнеровој интерпретацији, сукоб на левици одвија се између „ортодоксних“ (који се намећу као цензори) и „парамарксиста“ (који су „пуки“ књижевни критичари).

Вилсон – био ближи Енгелсу, који је давао предност имплицитно над експлицитном револуционарношћу, услед чега је Балзака (чија му политичка убеђења нису импоновала) ценио више од Золе (на чију ће се поетику угледати пролетерски натуралисти).

Најзад, трећа напомена. Колико год да је заштитни знак ових расправа био неубичајено висок степен страсти, којег је пратио и нимало нижи, такорећи очајнички степен озбиљности у приступу књижевности, сукоб на левици треба разликовати од савремених културних ратова, који су (попут, примерице, политичког лова на вештице) типично амерички специјалитет. Тај се феномен – услед глобализације, чији су се ефекти у многим сферама ограничили на пошаст американизације – раширио диљем света; али су *cultural wars*, каквима последњих деценија присуствујемо, знатно мање обухватни од сукоба на левици, чији епицентар (уколико је постојао) засигурно није био у Америци. Оновремени су левичари знали да радници немају домовину и да су Државе само једно од бојишта у међународном *класном*, а не *културном* рату, у којем је требало остварити диктатуру пролетаријата.¹⁰ Таква се књижевна левица понашала као део глобалног политичког пројекта, не пристајући да буде његов привезак. Заиста је била партиципаторна; заиста је политизовала естетику, уместо да – преузимајући оно што је у јеку светског судара идеологија било раскринкано као десничарска стратегија – естетизује политику. Није се толико борила против предрасуда и садизма, колико против економске неједнакости и себичности владајућих класа. О родном, расном и јеврејском питању није расправљала мимо темељног сраза између Рада и Капитала. Дуго је истрајавала на социјалној правди и сањала братство (понекад и јединство), али се од шездесетих преусмерила ка индивидуалним слободама, након чега јој је реторика отклизала ка људским правима и проблематици идентитета. Та либерализована (читај: американизована), механизмима представничке демократије и уставом прописаним патриотизмом спутана левица, дочекаће крај века лишена било каквог сувислог активизма, заокупљена баналним социјалним конструктивизмом и „заокретом ка култури“. Заслепљена фукоовским фантазмом моћи, она ће саму себе исцрпсти дискурсом политичке коректности, који ће њеном заслугом задобити орвеловске контуре.

10 Премда непрестано истичу да је макартизам, а донекле и никсонизам, настао као реакција на противдржавно шуровање америчких комуниста с Москвом, ни љути „леви либерали“ попут Ричарда Рортија не превиђају да су потоњу трансформацију класног у културни рат заједничким снагама спровели академски левичари и конзервативци свих профила. Додајмо и да писац *Краја идеологије* (1959), социолог Данијел Бел – у једном тексту упечатљивог наслова („Разједињене Америчке Државе“) и поднаслови („Средњокласни страхови претварају класне ратове у културне“) – доказује да је та трансформација пратила расположење ширих слојева америчког друштва. Види Rorty 1997: 44 и 148n7; Bell 1995.

Укратко, у свету у којем живимо функционална политичка левица скоро да не постоји – можда највише због тога што је Ујка Сем *извезао њено нејпостојање*. Утолико ће предстојећи историјски сажетак неминовно попримити арому романтизације „*čarobnog avangardnog panteona dobrih starih vremena*“ (Bellow 1990: 327).

1911–1929

But we had our bolshevists of the spirit before ever
America heard of the bolshevists of the flesh.

Anonim, “The Wanderers”, 1920.

Конвенционалне хронике започињу предисторијом, а предисторија америчке књижевне левике дуга је и богата. Много пре успостављања аутохтоне боемске традиције – која ће имати неколико оделитих и несагласју склоних огранака – у америчкој су цивилизацији током 19. столећа неговани индивидуализам и бунт. У самој су књижевности итекако видљиви били стихијски идеализам, инстинктивни анархизам, па и протомарксизам *à la* Марк Твен („Чија проја, тога и мишљење“). Отуда је, уместо уобичајеног вајкања над тобожњим одсуством литерарног наслеђа и културном незрелашћу, нужно истаћи емерсоновско-витмановску бразду. Унутар ње би се у наредном кораку дале издвојити и две идеалтипске константе, *дидактичка* и *пројесина*, између којих је уз мања одступања осциловала књижевна *американа* – чији су типични изданци *Чича-Томина колиба* (1852) или *Аванјуре Хаклдерија Фина* (1884). Не сме се занемарити ни отпор што су га фетишизму новца и бизниса (којима се на потезу од Аљаске до Мексика, ваљда више него игде другде, имате рашта опирати) пружили амерички реалисти, нити то што је Џек Лондон, осим као романописац, међу читавим једним нараштајем америчких интелектуалаца био подједнако утицајан као ангажовани новинар, „здрав идеалистички дух“ и лични узор. Лидери те „прогресивне генерације“, Рендолф Борн и Ван Вајк Брукс, постали су већ озбиљни побуњеници, премда не и револуционари.

Брак између бојемике и радикализма у Америци је склопљен на размеђи векова, пуну деценију пре но што ће се у некима од (на „кубистичким барикадама“ зачетих) европских „изама“ спојити експериментална уметност и револуционарна политика. Отеловљује га култни месечник *The Masses*, којег је песник-анархиста Артуро Ђованити најављивао као „социјалистички, анархистички, синдикалистички, феминистички, оптимистички и песимистички“ (цит. Gilbert 1968: 30). Овом на све социјалне невоље осетљивом и за све мањинске идентитете отвореном часопису препознатљивост су гарантовале и иновативне илустрације за које су били задужени антикапиталистички

карикуристи попут Арта Јанга и Бордмена Робинсона. На најчувенијој насловници, оној из јуна 1914. – где су, дословце неколико дана пре избијања прве светске мегакланице, већ биле приказане цивилне жртве, али из текућег, унутарамеричког рата¹¹ – могу се прочитати и наслови двају текстова из тог броја, који верно одсликавају усмерење публикације. Први је „Класни рат у Колораду“ и из њега проговара солидарност с радништвом; други је „Шта са Мексиком?“ и изражава приврженост интернационализму. Са предње се корице сазнаје и ко су потписници тих прилога. Посреди су два кључна имена из шестогодишње историје овог часописа: Макс Истмен и Џон Рид.

Изузев што је потписник *Побуњеној Мексика* (1914) и *Раџа у Источној Европи* (1915), у којем је прегажену Краљевину Србију потресно описао као „земљу смрти“, Рид је и аутор најузбудљивијег репортерског сведочанства о свргавању царистичке власти у Русији, знаменитих *Десет дана који су пошресли свиј* (1919). Мада није упамћен само као прерано преминули комунистички великомученик, него и као први и највећи амерички књижевни бољшевик – који је писао и поезију, убеђен да ће са жељеним нестанком капитализма нестати и пуританска *Kultur* – Џек се није упуштао у књижевне битке. Насупрот њему, Истмен ће дубље залазити у књижевно-полемичке и књижевно-теоријске воде. Тог ватреног пропагатора слободне љубави и нудизма највише је интригирао однос између марксизма и књижевности, при чему је ролу њиховог медијатора и врховног арбитра поверио науци.¹² Презирући „сентиментално левичарење“, он је наглашавао експерименталну нарав револуције, али је временом бивао све уздржанији спрема *уметничких* експеримената, који по њему (јер недовољно поштују науку) нису политички продуктивни. С обзиром на то да не верују у постојање истине која није лична и пренета језиком, модернистички списатељи прибегавају „перспективизму“ и рђавој, „некомуникативној уметности“. Према Истмену је најрепрезентативнији писац такве оријентације Џејмс Џојс, који се на (за њега читалачки још увек неспремној) америчкој левици котирао много горе од Елиота или Пруста. Иако је по некима био (нус)продукт књижевног бољшевизма, током двадесетих је *Уликс* и за најслободоумније Американце представљао – црвену мараму.¹³

11 Тај стравични цртеж Џона Френча Слоуна – на којем се види како један рудар, штићећи измасакирана тела жене и двоје деце, пуца у правцу невидљивих крвника – очигледно је уметникова реакција на злочин почињен у насеобини Ладлоу, где је Национална гарда Колорада, заједно са агентима Рокфелерових рудника, насилно угушила вишемесечни штрајк. У бестијалном нападу на штрајкаче и њихове породице, изведеном 20. априла 1914, погинуло је више од двадесет људи (међу њима четири нападача) и једанаесторо деце. Часопис је детаљно извештавао о овом крвопролићу, о којем ће комуниста Вуди Гатри три деценије доцније спевати „Ludlow Massacre“.

12 Са тих ће се позиција Истмен разрачунати и са најсцијентистичкијим англосаксонским књижевним теоретичарем, Британцем А. А. Ричардсом. Види Eastman 1931: 295–317.

13 Изузетак је, као и у много чему другом, Едмунд Вилсон. Занимљиво је да ће он,

Независно од тога, исте ће се деценије модернистички књижевни хабитус – како у прози (В. Фокнер, Е. Хемингвеј, Ф. Скот Фицџералд), тако и у стиху (Т. С. Елиот, В. Стивенс, Р. Фрост) – расцветати и на америчком тлу. Наступило је „доба *jazz*“, харлемске ренесансе и фамозне, убрзо „пронађене“ и канонизоване „изгубљене генерације“, са чијим су се експонентима комунистички расположене литературе налазиле у поетичком, али и етичком раскораку. (Не) пристајање на рат било је вододелница након које је уследио раскол међу дојучерашњим пријатељима, од којих ће једни постати „избеглице уметности“ и отићи у Париз (где ће њихово левичарење пресахнути на левој обали Сене), док ће други поћи пут крлежијанске „земље Московита“. Уосталом, *The Masses* су, свега пар месеци уочи Октобра, биле и забрањене због антиратне пропаганде и непоштовања Закона о регрутацији. На суђењу које јој је уприличено наредне године, публикација ће – после легендарне трочасовне Истменове беседе – бити ослобођена оптужби.

Најгласовитије полемике он ће водити на страницама новог часописа, којег је по гашењу *The Masses* покренуо заједно са својом сестром Кристал. Био је то *The Liberator*, чији је уредник Истмен остао до 1922. и властитог „излета“ у Русију и Европу, који ће потрајати – пет година. Замишљен као наставак *Маса*, *Ослободилац* према њима стоји отприлике у оном односу у којем Крлежина *Књижевна република* (1923–1927) стоји спрам *Пламена* (1919). Највише се разликовао по томе што је настајао упоредо с „обећавајућим хаосом“ о којем је из престонице социјализма онако прилежно и надахнуто извештавао Рид. Током последњих двеју (од укупно поново шест) година, *The Liberator* је уређивао Флојд Дел – који се у младости декларисао као присталица социјалне књижевне критике, убеђен да је „свету у овом тренутку критика потребна више но што му је потребан феминизам, или социјализам, или било шта... друго“ (цит. Gilbert 1968: 28). Само су се неупућени изненадили када је један од најлуциднијих америчких публициста, Хенри Луис Менкен – нелевичар који је демократију дефинисао као омогућавање сваком добром човеку да постане битанга о свом трошку, а Америку као комонвелт трећеразредних људи – овај часопис, у чијем је поднаслову стајало да је намењен „револуционарном напретку“, прогласио најквалитетнијим у Сједињеним Државама.

У последњем броју из 1919, *The Liberator* је пренео „Декларацију интелектуалне независности“, коју је сачинио Ромен Ролан и међу чијим су се потписницима нашли Штефан Цвајг, Берtrand Расел и

не делећи естетичке судове својих политичких истомишљеника, ипак оценити да је интервју којег је Истмен почетком тридесетих начинио са Ирцем „за проучаваоца Џојса вреднији од много чега што су написали његови обожаваоци“ (Wilson 1950: 62), те да као такав остаје најверодостојнији документ о стваралачкој смелости која је довела до *Finnegans Wake*.

Бенедето Кроче. Умногоне уопштено, она је позивала на обједињавање „*чијавој Човечанстѿва*“, с тим да су као предводници светског прогреса у њој били апострофирани „умни радници“ (Rolland 1919: 23). У истом је издању освануо и Истменов одговор у форми писма писцу – које ће изазвати шок и nelaгoду међународних размера. Американца је Французу одржао политичку лекцију у којој га, истини за вољу, није назвао буржоаским олошем или свињом, али вероватно једино због тога што у Америци, где је мало ко умео и да спелује реч *bourgeoisie*, ни песници (*including Poe*) никада нису клицали *épater le bourgeois*. Пребацујући Ролану „социјалистички идеализам“, Истмен је присталицама декларације, не обазирјући се на њихове добре намере, замерио што „настављају да се поимају као класа која је одвојена и удаљена од најамних радника широм света“ (Eastman 1919: 25).

Та симптоматична *йолемика у йокушају*¹⁴ – након које ће Гринич Вилиц понеком европским левичару постати мрскији од Вол Стрита – изврсно нам дочарава феноменологију наступања књижевне левице у САД. Има нечег врло америчког у оштрој поруци коју је *The Liberator* послао провереном пацифисти и нобеловцу. Истмен је њоме нудио одговор на питање о позицији интелектуалца, које је на левици вазда било предмет спора. У држави чији је класни систем (због непостојања наследне аристократије и веровања да је успех доступан свима) привидно лабав, није било претешко изаћи са претњом да ће и великани европске културе – уколико нису спремни да се придруже борби радничке класе као једине друштвене групе чији интерес није „капиталистичко-националистички“ – постати небитни.¹⁵ При том је из евроцентричне визуре америчко друштво, будући лишено класичне „високе“ културе, било заосталије од руског. Своју ће пр(а)ву интелигенцију Американци добити тек тридесетих, са тзв. њујоршким интелектуалцима. Сама потреба за таквом синтагмом сигнализира да је у њој именица била једнако важна колико и придев, али не одаје да су међу припадницима те групе преовладавали потомци јеврејских имиграната.

Имигранти су преовладавали и међу комунистима: према позданим подацима, већина чланова КПСАД није ни знала енглески. Поврх свега, у индивидуалистички до себичности дишућој земљи постојао је и начелан проблем припадности јединке друштвеним организацијама.¹⁶ Амерички писци махом су се трудили да остану

14 Марга следеће године Ролан ће Истмену узвратити отвореним писмом у којем ће са жаљењем саопштити да је степен неслагања између њих толики да обесмишљава даљи разговор. „Ја сам из Монтењеве земље“, поручио му је, „оне која вечно сумња, али и вечно трага“ (Rolland 1920: 25).

15 „Интелектуални радници свих земаља уједините се, немате шта да изгубите осим својих мозгова!“ – тако је гласила парола Џона Дос Пасоса, у којој је иронизација пословичног америчког антиинтелектуализма искоришћена као погонско гориво левог активизма.

16 Другде је, разуме се, друкчије. Не превиђајући океан социјалних, политичких и

„непартијци“ или *fellow travellers*, чему је од једног тренутка почела да придоноси и популарност Троцког, која је била Ридова и посебно – после Лењинове смрти и успона Стаљина – Истменова заслуга.

The Liberator ће отворити и питање социјалне тенденције у књижевности. У фебруарском броју из 1921 – који је донео и фотографије са Ридове московске сахране – један од уредника, Ирвин Гренич, објављује први амерички прилог о „пролетерској уметности“. Узимајући Витмана за духовног претка и уздижући га у хероја који се несвесно затекао у предворју Пролеткулта, он држи да је Песникова једина грешка била у томе што, као неко ко је „сањао велики сан политичке демократије“, није имао довољно поверења у *маса* које једине „знају шта је Живот“ (Granich 1921: 22). Усупрот томе, у Русији је на хумусу новог поретка почела да niche нова уметност, коју треба пресадити и у Америку. У својој опседнутости американизацијом совјетског искуства, Гренич ће коју годину касније, додуше под другим именом, похвалити Хемингвејев стил зато што је налик Лењиновом – након чега су му и неки саборци приговорили због мешања „вина уметности“ са „пивом политике“. Карактеристично је и да се у истом тексту један део раније леве периодике – часопис *The Seven Arts* (1916–1917), који је призивао превасходно културни преокрет, у чему ће га током двадесетих следити модернистички *The Dial* (1840–1929) – критикује упоредо са анархистички настројеним *The Little Review* (1914–1929), најпознатијим по преводима из *Уликса* (чија је цена био судски поступак по оптужби за опсценост). Очито да ни Греничу није био близак модернистички сензибилитет, којем је приписивао филистарство. Продубљивањем тог јаза између прогресивне политике и иновативне поетике, писци попут њега су постајали све резолутнији у својим антимодернистичким инвективама и заговарању пролетерског принципа. Тако је *The Liberator* почео да угрожава савез друштвене и уметничке авангарде који је био оформљен у *The Masses*.

За разлику од Истмена и Дела, Гренич је и формално био комуниста. Убрзо ће променити име у Мајкл Голд, које је преузео од једног ветерана из Грађанског рата. Годину 1925. провешће у СССР-у (где се сусрео с Мајаковским), да би се недуго по повратку сукобио и са једним од својих дотадашњих другова. Повод је била књига *Marx and Lenin: Science of the Revolution* (1926), у којој је Истмен – поједностављено казано – покушао да ублажи идеалистичко-хегеловску и дијалектичку компоненту марксизма, како би појачао лењинистичко-активистичку и психоаналитичку.¹⁷ Независно од тога, Истмен

менталитетских разлика, подсетићу на нешто што многи воле да заборављају: да је Иво Андрић у Партију формално ушао поткрај 1954. године. Не само да је ју-левица тада била владајућа, него у њеним редовима више нема никаквог сукоба, јер је и Ђилас пре тога политички и културно елиминисан.

17 Психоанализи се у свом отклону од радикализма приклонио и Дел, што ће Голд

ће о релацијама између револуције и фројдизма наставити неортодоксно да пише и за *The New Masses* (1926–1948), у чијој ће редакцији неко време провести заједно са Голдом, који ће се са функције главног уредника дотичног месечника наметнути као најдоследнији књижевни хардлајнер. Под његовим вођством, то неслужбено гласило америчких комуниста ће – као што се види и из нагле промене визуелног идентитета – муњевито прећи растојање налик оном које је спорим темпом преваљила совјетска уметност: од футуризма и апстракције до соцреализма и свега онога за шта је у Америци била резервисана пезоративна ознака *Kulturbolschewismus*.

1929–1941

*In times behind, I too
wished I'd lived
in the hungry thirties
and blew in like Woody
t' New York City*

B. Dylan "11 Outlined
Epitaphs", 1964.

Нико се, барем јавно, није толико обрадовао берзанском колапсу из октобра 1929. као „Comrade Mike“ (како је Голда прво од миља, а после подругљиво звао Дел). „Дозволите ми да признам“ – ликовео је он у „Белешкама из америчке џунгле“ из децембарског броја *The New Masses* – „да сам уживао у жртвиним урлицима и сузама“ (Gold 1929: 8). „Жртва“ је, дакако, био капитал(изам), чије је посртање потлаченима пружило историјску шансу која се није смела пропустити. Призивајући општу радикализацију, Голд ће у освит „црвене деценије“ својом неуморном свеприсутношћу пресудно допринети бујању револуционарне културе у САД. Био је укључен у многе штрајкове; буквално је живео „у буци, у ларми, у руднику, на фарми“; фиксација му је била проналажење „Шекспира у радничком комбинезону“. Практично је немогуће ући у траг свим његовим (колумнистичким, књижевним, преводилачким, театарским, полемичким, уредничким, организационим) активностима и интервенцијама. Због тога ће се тек много касније (у)видети да он није толико био амерички Грамши, колико амерички Горки. Противно аури која га је пратила, вредније од свега што је оставио иза себе била је једна уметничка творевина: *Јевреји без новаца* (*Jews Without Money*, 1930) – прави, ако се тако може неиронично рећи, драгуљ пролетерске књижевно-

осудити подједнако оштро као и његово напуштање идеје слободне љубави. За вишегодишњу тракавицу око Истменовог читања Маркса – у којој је (креативно, дјуијевски американизовану) дијалектику најгласније бранио тадашњи правоверни марксиста Сидни Хук – види Denning 1998: 425–434.

сти. Иако га је сâм Голд описао као истиниту књигу о сиромаштву и мржњи према неправедном друштвеном поретку, тај полуаутобиографски и нехотично модернистички (фрагментаран и фантазмагоричан) *Bildungsroman* о детињству на Лоуер Ист Сајду са данашње нам дистанце¹⁸ делује поетички, али и садржајно интригантније од неупоредиво читанијих и признатијих *Плодова њева* (1939) Џона Стајнбека. Како било, ова два остварења уоквирују десетлеће које је за левицу почело полетно, а окончало се у горчини и безнађу.

У години појављивања свог романа Голд је присуствовао Другој конференцији Међународног удружења револуционарних писаца у Харкову, али и иступио са неколико полемичких текстова који су наишли на голем одјек. Салве протестних писама изазвао је – према сведочењу тадашњих чланова редакције *The New Republic*, Малколма Каулија и Едмунда Вилсона – његов агресивно негативан приказ четири књиге Торнтона Вајлдера. У склопу своје кампање против „хуманиста“ (И. Бебит, П. Е. Мор), Голд је Вајлдера оптужио да пропагира „однедавно популарну књижевну религију у чијем је средишту Исус Христ, Први британски центлмен“ (Gold 1930: 267), која на оболело америчко друштво не делује исцелитељски, него као омамљујући седатив. Тако је настао „случај Голд – Вајлдер“, поводом којег је Вилсон у непотписаном коментару, указујући поштовање Голдовом потезању класних питања и његовој економској интерпретацији једног књижевног опуса, најпре нашао за сходно да упозори на то да је „друштвена ситуација укључена у сваки производ људске мисли“ (Wilson 1952: 502), да би затим – у знаковито насловљеном тексту „Књижевни класни рат“ из маја 1932 – написао и да се у америчкој култури управо дешава „ерупција марксистичких тема из радикалних књижевних кругова у поље обичне критике“, те да је, услед комешања и здесна и слева, „постало јасно да ће економска криза бити праћена и књижевном“ (*ibid*, 539).

Потврђујући да се тај књижевни рат разбуктао, Вилсонову насловну синтагму искористиће и Филип Рав, који је неколико месеци касније у *The New Masses* публиковао истоимени текст. Сврставајући се прећутно уз Голда, ни будући уредник *Partisan Review* није презао од прозивања Менкена (због његове „органичке неспособности да мисли у социоекономским терминима“), Хемингвеја (чији су ликови „људска прашина финансијског капитализма“), Фокнера (који читаоцу не пружа више од „стилизоване фотографије“) и, наравно, Џојса: „Дуготрајни ментални оргазам госпође Блум је сасвим одговарајући завршетак

18 Благодарети комунистичкој умрежености, роман је био промптно преведен на четрнаест језика, док је у Америци тек његово издање из 2004. било дочекано неподељено благонаклоним критикама. Након што су и идеолошки супарници тада признали да им је ова књига „привлачно непривлачна“, следила је и њена академска ревалоризација, којом је установљено да ни „жртве“ Голдовог *књижевног* утицаја нису малобројне, као и да су међу њима и најистакнутији тзв. битници. Видети Dickstein 2009: 15–49, те обавезно потражити правремени српскохрватски превод (*i. e.* Gold 1932).

за један буржоаски лавиринт какав је Уликс“ (Rahv 1932: 8–9). И поред таквих, за прву половину тридесетих уобичајених доцирања, овај урадак – између осталог и зато што Рав у њему, осим за Бухариновом и Лењиновом, посеже и за терминологијом Торстена Веблена, уочавајући у америчкој литератури прелазак са „разметљиве“ на „чисту“ потрошњу – спада међу најдубља промишљања пролетерске књижевности, која се по теоријској заснованости могу мерити и са књигом Вилијама Емпсона *Неке верзије њастџорале* (1935). Рав се храбро упустио и у ревизију појма катарзе, јер је прочишћујуће дејство револуционарне уметности изместио из емоционалног у домен (класне) свести. Утолико нам његов прилаз, поготово када на уму имамо америчке специфичности и романа какав је Голдов, делује проницљивије од емпсоновског инсистирања на пасторалним конвенцијама.¹⁹

„Пролетерска ренесанса“ није била само последица Депресије, током које се *American Dream*, као стуб америчке митологије и идеологије, изметнуо у ноћну мору „незаборавног путовања кроз капиталистички пакао“ (Gilbert 1968: 91). Поред масовне економске, политичке и (нипошто последње по важности) културне панике, препороду је врата отворио и учинковит одговор који је левица на новонасталу друштвену констелацију дала формирањем Клубова Џона Рида. Ту оригиналну (над)структуру, својеврсну федерацију локалних организација, иницирала је група око *The New Masses*. Под покровитељством Комунистичке партије, Клубови су од 1929. до 1935. године окупљали лево мислеће уметнике, а интересантно је да су покренули и сâм *Partisan Review* – што значи да је уредништво дотад најутицајнијег левог часописа тим путем однеговало и сопствену конкуренцију.

Године 1934. експанзија комунистичког књижевног издаваштва достиже врхунац. Након што је на чело редакције дошао Гренвил Хикс, *The New Masses* прелазе на седмично излагање. Голд за партијски *Daily Worker* почиње да пише колумну „Change the World“. Земља је преплављена публикацијама као што су *Left Review* или *Left Front*, *Blast* или *Dynamo*, *Leftward* или *Hammer*, *Rebel Poet* или *The Anvil...* при чему ће последње две кадровски и институционално бити важне за генезу и опстанак најутицајнијег америчког часописа, који је био резултанта ове културне офанзиве. Но како сам о централној позицији *Partisan Review*-а у генеалогии (не само) леве периодике већ писао, овде ћу се задржати на неколико момената из историје те публикације који се изравно дотичу сукоба на левици.²⁰

19 Према Енглезу, „демократски дух Америке“ није ни изнедрио пасторално-пролетерску поезију или прозу, пошто је „у америчким делима средишња тема увек извештан сукоб у ауторовој свести између демократије и нечег другог“ (Empson 1974: 9). У напору да механички измире Емпсонову теорију са америчком емпиријом истраживачи су изумели и жанровску етикету *ghetto pastoral*. Упореди Denning 1998: 230–258.

20 Погледај Brebanović 2017: 65–68, где је тај сукоб – сходно компаратистичкој методо-

До крупних промена долази средином „политичког десетлећа“, када се укидају Клубови Џона Рида и оснива Савез америчких писаца. Била је то последица нове тактике КПСАД, која је – као и друге комунистичке партије, а по директиви из Москве, са Седмог конгреса Комунистичке интернационале – дотадашњи револуционарни програм заменила концепцијом Народног фронта. У Америци ова преоријентација није водила само ка заснивању ширих коалиција са дојучерашњим противницима (социјалдемократима и либералима) него и ка давању подршке Рузвелтовој администрацији за *New Deal*. Зато су и консеквенце скретања ка популизму – којег је на Конгресу америчких писаца одржаном 1935. године симболички најавио Кенет Берк, предлажући да се уместо речи *worker* у резолуцији употреби реч *people* – биле драстичније него у Европи. Упркос неоодољивој замисли о здруживању комунизма и модернизма зарад дубљег продора у политику и културу, укрупњавање антифашистичких снага довело је и до јачања унутрашњих антагонизама, услед чега у Америци превирања на левици избијају раније него у Старом свету. Повод су, као и свуда, били Шпански грађански рат и московски процеси – али су узроци потицали из самог културног поља, које је тиме потврдило своју (бурдијеовски речено) *релативну* аутономију.

Наиме, разлози због којих је *Partisan Review* у октобру 1936. привремено угашен били су вишеструки. Извесно је да до натезања око статуса у оквиру комунистичке издавачке машинерије није дошло због опирања Стаљину, јер ће овај часопис међународним антистаљинистичким епицентром постати тек након што, четрнаест месеци доцније, поново буде почео да излази под битно другачијим условима, ослобођен партијског патроната. Повод за разлаз – који је, двојбе нема, био и кулминација сукоба на америчкој левици! – почива у томе што су аутори из *Partisan Review* били *културни* дисиденти. Они су се од самог почетка питали да ли је уопште могуће помирити партијску једноставност (као предуслов ефикасности) са уметничком комплексношћу (као модернистичким аксиомом). За разлику од уредника и сарадника *The New Masses*, „партизановци“ нису усвојили народнофронтовски *mindset*. Помињани Рав ће, рецимо, половином тридесетих посумњати у културну политику Партије; затим ће се, у другој половини исте деценије, разочарати и у саму совјетску државу; да би онда, не кријући ни порив да на Стаљинову главу баца атомску бомбу, написао и немилосрдну „политичку аутопсију“ пролетерске књижевности – исте оне у коју је, као што смо видели, претходно здушно веровао. У дистанцирању од ње је отишао и корак даље: деконструишући раније безрезервно рабљене дистинкције и називајући је „књижевношћу партије прерушеном у књижевност класе“ (Rahv 1939: 625), он се заједно са њом одлучно

логији за коју сам се определио – био приказан кроз призму разлике између „првог“ и „другог“ *Partisan Review*-а.

одрекао и целокупне „политичке књижевности“, али не само зато што потоња није у стању да апсорбује противречности *уметничкој* развоја него и зато што је *идеолошки* реакционарна.

Таква је еволуција била мање-више уобичајена за америчке књижевне интелектуалце леве провенијенције. Већина њих – почевши од Истмена, преко Дела, до Хикса – проживљава трауму такозваног *кроншиша*:²¹ поступног, неретко конфузног, за појединце и драматичног суочавања са наличјима совјетског система, које кулминира отвореним иступањем против комунизма као таквог. Изневерене наде биле су праћене осудом партијског „монопола на мишљење“, али и драстичнијим видовима удаљавања од леве политичке праксе, местимице и теорије. Препуштајући се све снажнијим антисовјетским импулсима, убрзо ће и неки од оних који се у први мах нису декларисали као троцкисти него као заговорници чисто естетске еманципације, прионути на поткопавање самих темеља лењинизма. Такви су терали зеца уметности, а истерали лисицу филозофије и медведа политике.

Вилсон ће, на пример – насупрот Крлежи, чији је главни *statement* у сукобу с левичарском крутошћу био „Дијалектички антибарбарус“ (1939) – у *Partisan Review* објавити текст „Мит о марксистичкој дијалектици“ (1938). Позивајући се на Истменову књигу о Марксу и Лењину, али и на радове Сиднија Хука (који је у међувремену окренуо леђа „примитивним левичарима“), он се ту није либио да дијалектику, била она идеалистичка или материјалистичка, доведе у везу са „митским и магичним троуглом [...] чије се значење вероватно изводи из сличности са мушким полним органима“ (Wilson 2003: 190), нити да је отворено назове „религијским митом, лишеним божанске личности и везаним за историју човечанства“ (*ibid*, 194). Биће да Луис Менанд није погрешно када у предговору за најновије издање ремек-дела *Ка Финској сџаници* (1940) – у којем је Вилсон креативно трагао за интелектуалним коренима марксизма – оценио како Американци, уз малобројне изузетке попут хегеловца Дјуија, у правилу не љубе дијалектику и „преферирају бинарну анализу: палац горе или палац доле, високо или ниско, тоник или токсин“ (*ibid*, xv). Одустајући од „немачке“ процедуре мишљења, могли су да одахну и врате се старим антитезама.

О току сукоба на америчкој левици много каже то што се у истом броју исте публикације – у којем је штампан и један од кључних *троцкистичких* програмских текстова, „Манифест“ Међународне федерације за независну револуционарну уметност Андреа Бретона и Дијега Ривере – појављује и одговор на Вилсонов напад: „Ђавоља

21 Ту је ознаку, алудирајући на Кронштатски устанак против бољшевика, увео Луис Фишер у свом прилогу из књиге *The God that Failed* (1949) – где су антикомунистичке исповести обзнанили још и А. Кестлер, И. Силоне, Р. Рајт, А. Жид и С. Спендер. Опширније о распрострањености саме појаве видети у Kimmage 2009: 78–108.

теорија дијалектике“ из пера другог од двојице уредника-оснивача, Вилијама Филипса. Не прихватајући аргументе „г. Вилсона“, Филипс дели његову осуду доктринарности и залаже се за разумевање марксизма као „философије друштвене акције“ и „начина живота, мишљења, осећања“, који „одражава и моралне потребе пролетаријата“ (Phillips 1938: 89–90). Тај је став у суштини веома налик ономе из споменуте Вилсонове књиге, за коју ће Филипс у својим мемоарима, четири и по деценије доцније – прећуткујући да је у време када је настајала полемисао са њеним творцем – рећи само то да је она, као „Банијево“ читање Маркса и Лењина, „дело широке и маштовите учености, које њихове доктрине заправо претвара у епску песму“ (Phillips 1983: 63).

Ова формулација није нетачна, али се из ње не може нити наслутити да је Вилсон и за Филипса, као и за Рава, био менторска, ако не и очинска фигура. Он их је (на)учио томе да могу бити марксисте, а не пристајати на вулгаризацију уметности; томе да пролетерска књижевност постоји колико и пролетерска хемија; томе да Џојса треба читати као величанствени амалгам симболизма и натурализма. Пишући у њиховој публикацији од првог броја (за који је приложио текст „Флоберова политика“, о *Сенџименталном васишњању*), Вилсон ће пре свих других на чистац извести и зеца (револуционарне) уметности, и лисицу (марксистичке) филозофије, и медведа (совјетске) политике; али се, за разлику од својих параноичних пулена, никада неће придружити антикомунистичкој хистерији, чије ће перјанице у Америци постати дотадашњи марксисте из часописа који је у време Филипсове млаке одбране дијалектике номинално још увек био „трмесечник за књижевност и марксизам“.²²

Вилсона неће следити рабијатни, горљиви Голд, коме народнофронтска културна клима нимало није сметала. Заменивши „пролетерску књижевност“ ширим и мање искључивим „пролетерским реализмом“ (под чије је скуте сада могао подвести и неке доскора мрске му писце), он се од почетка клонио мандаринизма, који је, по његовом мишљењу, столовао у *Partisan Review*. Поигравајући се Крлежином синтагмом, могли бисмо утврдити да је, насупрот Вилсоновом *недијалектичком* „америчком антибарбарусу“, Голд понудио оригиналну варијанту *барбарској*, „дијалектичког американизма“. Укореењен, донекле и заробљен у традицији протестне књижевности (чији је најистакнутији баштиник био Дрејзер), Голд је – на нивоу поетичког програма – резолутно заговарао натурализам (какав је упражњавао Дос Пасос). Иако се трудио да буде прагматичан и по-

22 Изузев што је, као водећи њујоршки критичар, наликовао „Лесингу у Хамбургу, Сент-Беву у Паризу“ (Trilling 1952: 50), „Bunny“ је, као добри дух књижевне левице – иако је својевољно остао изван зидина универзитета (или можда баш због тога?) – имао још једну важну мисију: *дејровинцијализацију* америчке културе. Више о томе: Menand 2005.

пустљив према модернистима, које је тактички подржавао не би ли пришли левици, фокнеровска иновација му је (као и Сартру) остала далека. Натанијелу Весту, пак, неће помоћи ни то што је био идеолошки подобнији, пошто ће Голд поводом њега симболизам прогласити противтежом властитом обрасцу реализма и посве антивилсоновски окарактерисати као највеће зло. Колико год пледирао за синтезу, „друг Мајк“ је стално западао у антитезу.

Надовезујући се на још једну бинарну опреку, коју је такође изнео један амерички, мада не и дијалектици несклони критичар, метићемо и да је Голду, за разлику од Вилсона и његових следбеника, Вуди Гатри био неспорно ближи од Делмора Шварца. Називајући ту двојицу песника *јуном* и *јаніом* њујоршке левичарске културе, Морис Дикстајн одлично запажа:

Оно што ову паралелу чини интересантном јесте то што је Делмор припадао потпуно супротном углу америчке културе него Вуди – урбаном, јеврејском, неуротичном, космополитском и модернистичком. Интелектуалци из *Partisan Review*, који су се дивили Делмору и спријатељили се с њим, видели су у њему своју Златну младост и противили се свему ономе за шта се Вуди политички или естетички залагао: Стаљину, оптимизму, руралном популизму, демократизацији културе, Народном фронту, слављењу америчког наслеђа и потрази за америчким коренима. Њихови су корени били мање у Америци него у европској политичкој традицији и њеној фасцинираности политичким *идејама*; у имигрантском животу и његовим пратећим темама отуђења и асимилације; те у рафинираним стиловима европског модернизма, које су они покушали да изолују од било какве политички мотивисане критике. За њих су американизам и популизам левичарске културе представљали лажан, шупаљ, тактички маскенбал, који је произвео филистарску критику и инфериорну, дидактичку уметност. (Песме које су им подизале расположење на синдикалним састанцима нису биле оно што су имали на уму када су објавили делове Елиотових *Чейири кварџејша*.)²³

Овим се јазом између популизма „масовне“ (вудијевске) и елитизма „високе“ (делморовске) културе може објаснити парадокс да су се на линији комунистичке културне политике у време Народног фронта нашли базично конзервативни филмски редитељи попут Френка Капре и Џона Форда (који 1940. снима *Плодове њева*), али не и прогресивни љубитељи Елиотове поезије. Ови последњи били су *a priori* неповерљиви спрам свега што је популарно: као и код припад-

23 Dickstein 2009: 505–506. Према налазу истог аутора, ове ће се две струје унутар америчке културе измирити тек у поезији Боба Дилана. Додаћу *en passant* да је гатријевском популизму близак Брус Спрингстин (чија је „The Ghost of Tom Joad“, са истоименог албума из 2005, била посвећена Стајнбековом јунаку, о коме је певао и Вуди), а шварцовском елитизму Лу Рид (чија је „Му House“, са плоче *The Blue Mask* из 1982, била *hommage* Делмору као свом професору и моделу за јунака Белоуовог романа цитираног у уводу мог текста).

ника Франкфуртске школе, ни код њих веру у социјалистички поредак није ометала љубав према елитној књижевности. Симптоматично је и да ће Филипс у спомињаним мемоарима – прибегавајући неолибералној лакировки властите прошлости и заобилазећи у широком луку појмове „авангарда“, „комунизам“, „социјализам“ и „левица“ – еуфемистички натукнути како је Равов и његов уреднички циљ био „да помиримо модернички дух, који је често умео да буде конзервативан и антиисторијски, са политичком свешћу која наглашава историјске димензије уметности“ (Phillips 1983: 16). „Помиримо“ звучи минималистички – али сâм подухват то никако није био. Један од пасионираних читалаца ће настојања *Partisan Review* приказати овако:

Zadaća koju si je postavio – da u umjetnosti pomiri socijalistički humanizam s individualističkim „modernizmom“ (koji se tridesetih godina 20. stoljeća vezao uz „reakcionarna“ politička stajališta) – iznjedrila je dijalektiku izazova i reakcije koja je oslobađala ponajbolju stvaralačku energiju. Pokušaj tog pomirenja naposljetku je doživio neuspjeh na posve nepredvidiv način, kako je „kontrakultura“ u nastajanju ukinula kategoriju intelektualnog. Ali je to bio hrabar i maštovit pokušaj, i *Partisan Review* je u svoje zlatno doba nedvojbeno bio jedan od najboljih časopisa posvećenih kulturi, a i najbolji ikad. (Kristol 2004: 499)

Ако Филипс (као актер) ретушира прошлост, потписник горњих редова је (као заинтересовани сведок) смишљено кривотвори. Очито је да „neuspjeh“ *Partisan Review* – уколико о неуспеху једног тако дуговечног пројекта може говорити особа каква је Ирвинг Кристол – није дошао с „kontrakulturom“, нарочито не левом (као што именовани екстрокриста, који ће себи у заслугу касније нескромно приписивати васколику неоконзервативну револуцију, имплицира). У ствари се чини да је равнотежа између „socijalističkog humanizma“ и „individualističkog 'modernizma“ била већ пред рат нарушена рапидном деполитизацијом овог „možda i najboljeg“ часописа, у којем „kategorija intelektualnog“ никада неће ни бити угрожена, док је сâм социјалистички хуманизам потрајао једва пуну петољетку.

Пред налетом америчког патриотизма, уочи Другог Светског рата ће на бранику тог и таквог хуманизма – по многима неочекивано – о(п)стати само највећи елитисти, као што су теоретичар авангарде Клемент Гринберг или најосебујнији члан редакције *Partisan Review*, критичар Двајт Макдоналд, који је тврдоглаво истицао да интелектуалац у себи мора спајати скепсу (спрам теорија, влада, социјалних система) са посвећеношћу (револуцији, људима, уједињењу).²⁴ За њих двојицу је политика била у функцији културе:

24 „Mac the Knife“ 1939. одбија да уђе у Комитет за културну слободу, на чијем су челу били Дјуи и Хук: уместо тога, оснива троцкистички Комитет за културну слободу и социјализам. Заједно са Гринбергом, у лето 1941. саставља и антиратну декларацију „10 предлога о рату“, у којој се одбацује политика „мањег зла“ и тражи успостављање „трећег тора“. Следило је Равово јесење реаговање („10 предлога и 8 грешака“), а

као бескомпромисни модернисти, они су страствено заговарали ослобађање од социјалних стега и притиска прошлости. Није им био стран ни троцкистички принцип по којем и од самог друштва треба начинити уметничко дело – из чега је неминовно проистицало и то да су, чак и када су се трудили да очувају еквидистанцу спрема фашизма и комунизма, свесно или несвесно увек зазивали темељиту друштвену трансформацију.

Међутим, такве личности, које попут Марка Ристића персонификују идеју *естетској* бунта, нису кадре да самостално распламсају револуционарни пожар. Огромна је штета што америчка левица у том кобном историјском часу није у својим редовима имала нити генијалне политичаре, нити генијалне писце. У Југославији је било другачије – али, будимо реални: ко је могао претпоставити да је крлежијански булдожер својом „техником кретинизирања“ (К. Поповић) књижевних „овнова“ (Јована, Милована, Радована) фактички већ припремио терен за накнадну дестаљинизацију предстојеће титоистичке револуције?

1941–1952

Sve ostalo rješava programski zaborav, jer – povijest brišu pobjednici.
V. Ivančić „Postmoralno stanje“, 2017.

Вилсону, Голду и Макдоналду било је заједничко то што су се, попут Истмена две и по деценије раније (док је још био необуздани радикал), успротивили уласку Америке у светски рат, који је из њихове визуре представљао чеони судар закрвљених империјализама. Први од ове тројице постаће ексцентрични маргиналац, „Диоген америчке писмености“, противник политике интервенционизма и заклето антианткомуниста; други ће и при највећим искушењима остати „линијски *диалектичар*“ (израз М. Богдановића), обузет мистичким уверењем да је Револуција „the true Messiah“; док ће трећи неговати аристократске манире и завршити као анархопацифиста, који ће се практично једини од језгра из *Partisan Review* – уз делимични изузетак Рава, чија се савест прекасно пробудила – и током шездесетих наћи међу непокор(е)нима. Специфичност америчке културе огледа се у томе што је одувек била довољно велика да овако изразитим индивидуалностима омогући да међусобно *не* комуницирају.

У годинама рата и пораћа, од левог ентузијазма унутар средње друштвене струје неће претекнути скоро ништа. Престало је да буде важно шта је Маркс одиста рекао, а поготово да (ли) је био у праву. Као метод анализе и вредновања марксизам је почео да ишчезава из

потом и Гринбергов и Макдоналдов одговор. Видети редом: Greenberg & MacDonald 1941a; Rahv 1941; Greenberg & MacDonald 1941b.

књижевне критике. Доскора „опијум за интелектуалце“, комунизам је прерастао у негативну опсесију: осетно су се проредили они који су се усуђивали да се очитују као његови „симпатичари“, док су они који се уздају у совјетски систем (ако их је било) постали невидљиви. Нико ме није било ни до шале, услед чега се више није могло чути ништа налик Вилсоновом апелу да комунизам треба преотети од комуниста. Као да је све што је до тада закупљало њујоршке радикале – „идеја социјализма, одбрана књижевног модернизма, напад на масовну културу, нарочит модел књижевне критике“ (Howe 1990: 250) – почињало да бива ирелевантно. Заузевши став који није ни антивладин ни противкапиталистички, *Partisan Review* се етаблирао тако што је социјални набој свео на минимум, изгубивши и последње натрухе бунтовништва које га је изворно ресило. Пребацујући му не само политичку демобилизацију и улазак у естаблишмент, него и све израженију академизацију – коју је непогрешиво идентификовао као симптом неповратне комодификације – Макдоналд га 1943. дефинитивно напушта²⁵ и оснива *Politics* (1944–1949), у којем ће поетика бити у другом плану. За то време, Филипс и Рав (и као аутори, и као уредници) постају све заинтересованији за оне врсте књижевности и оне типове културе који немају превише додира са политиком и држе се подаље од марксизма.

Иако слови за последњи трзај побуњеништва, ни дискусија која је на страницама *Partisan Review* од априла до јула 1949. вођена о додељивању награде „Болинген“ Езри Паунду није била никакав шамар америчком јавном мњењу. Пре се радило о својеврсној анкети са (пре)великим бројем учесника и (пре)широким спектром становишта (В. Берет, В. Х. Одн, Г. Дејвис, К. Гринберг, И. Хау, Џ. Орвел, К. Шапиро, А. Тејт, Б. Дојч, Р. Хјует, Х. А. Вудфин, Р. Фиццералд, С. Д. Лавцој, Р. Гордон, Т. Ф. Хук), чији се учинак ограничио на замагљивање ионако крхке границе која у културном делатништву постоји између етике и морализма. Још је индикативније постојано (страхо)поштовање према Елиоту, који је у публикацији чији су покретачи били комунисти, поред неких од својих упечатљивијих стихова, штампао и одломак из програмски конзервативних *Бележака о гефиницији културе* (пролеће 1944). Мада је *Partisan Review* и о томе организовао дебату (коментарима су се у летњем броју огласили Гринберг, Блекмур, Филипс и Ричардс), чини се да је она доказала једино да Њујорчани за модернистичког класика нису везани само нитима литерарне симпатије, као и да не можете истовремено бити елиотовац и левичар. Тако је са деценијским закашњењем и *eliotic leftism* разоткривен као интелектуалистичка химера.

О томе да је културни модернизам у овој етапи однео превагу над политичким радикализмом ништа мање речито сведоче кретања у

25 Зато је у тексту о историјско-типолошкој аналогiji између америчке и југословенске периодике та година била последња коју сам узео у разматрање.

америчкој књижевној критици. Четрдесетих у академском проучавању књижевности бива успостављена институционална хегемонија на текстоцентризму засноване Нове критике (*New Criticism*), при чему се – ако изумемо ни изблиза толико утицајне и политички готово индиферентне тзв. чикашке критичаре (Р. Макион, Р. С. Крејн) – као једина разазнатљива алтернатива њеном помном читању (*close reading*) профилише нарочит вид културалне херменеутике чији су најистакнутији практичари били аутори који су према новокритичарима гајили сличне емоције као према стаљинизму, и којима су уредници *Partisan Review*-а, нимало случајно, препустили Вилсоново и Макдоналдово место: Лајонел Трилинг и Алфред Кејзин.

Њих ће двојица у овом десетлећу објавити своја најважнија остварења. Код Кејзина је у *On Native Grounds* (1942) упадљив био културни национализам, као и то „колико тај антистаљинистички писац има заједничког са остатком интелектуалне заједнице, колико жудно жели да учествује у америчким вредностима и традицијама, колико брзо идеолошке и естетске битке из тридесетих година прошлог века уступају простор осећању опште сагласности“;²⁶ док је Трилинг са *The Liberal Imagination* (1950) књижевно-критички још сугестивнији, али и идеолошки двосмисленији, јер је под либерализам, у којем је препознао доминантан политички порив америчког друштва, подвео и целокупну леву мисао.²⁷

На делу је било много више од појмовне клопке и терминолошког преокрета. Ако је током тридесетих народнофронтовска оптика уз пружену руку налагала и опрез спрема „тоталитарних либерала“ који потцењују опасност од фашизма, Трилинг ће им током педесетих – у страху од њиховог потенцијалног стаљинизма (*sic!*) – упорно спочитавати то што, тежећи да живот учине рационалнијим, неминовно поједностављују стварност. Либералне пројекције начелно су драгоцене, али пречесто неделотворне и повремено контрапродуктивне. Као менаџерске и манипулативне, оне изискују одустајање од „разноликости, могућности, комплексности и потешкоћа“ (Trilling 1976: xv). Многим видовима тако схваћеног либерализма недостаје

26 Pells 1984: 346. Поред наслова Кејзинове књиге, сугерише то и екстатични наслов њеног завршног поглавља („Америка! Америка!“), у којем су обрађени „нови историјски дух“ и нешто што је аутор именовао као *literature of nationhood* (уп. Kazin 1942: 485–518). *Либерална имагинација* је пак једна од оних великих књига чији наслов чува магијску моћ, која је протеклих деценија хипнотички деловала на више генерација читалаца, манифестујући се углавном у континуираној интерпретативној напетости и збрци. Пример за поређење: Радомир Константиновић, *Философија љаланке* (1969).

27 Пола века касније, обе наведене диспозиције – демократски патриотизам и астраховање разлике између либерализма и левице – запазићемо и код Рортија, који је у најдословнијем смислу дете америчког антикомунизма: његов је отац, песник и активиста Џејмс Рорти, био један од оснивача *The New Masses*, да би се потом отпустио уобичајеном стазом која га је преко троцкизма као неизоставне, али успутне станице, довела до веровања у доксу илити мантру да је стаљинизам апсолутно, а амерички капитализам релативно зло.

машта, при чему на тај иритантан мањак, који је инхерентан менталитету просвећености и прогреса, пажњу може да скрене једино књижевност. Њено је посланство политичко, јер политика – према Трилингу – не служи ничему другом доли усмеравању човекове егзистенције ка неком циљу, односно претакању осећајних магми у одређене форме живљења. Упркос томе, непаметно је на књижевност рачунати као на поузданог савезника у идеолошким окршајима: „Можемо рећи“, понешто резигнирано резонује есејиста у предговору за антологију *Partisan Reader* (1946), „да не постоји никаква веза између наше либерално образоване класе и најбољих књижевних умова нашег доба“ (*ibid*, 99).

У поређењу с тим умовима, сâм Трилинг је заправо био обрнута комбинација: „укрштај“ космополитског *културној конзервативизма* и толерантног *идеолошкој либерализма*. Ако и јесте „у своје есеје и књиге уводио конзервативне идеје у сврху снажења либералне имагинације и проширивања параметара америчке интелектуалне културе“, он је томе прибегавао тако што им је отварао врата кроз која лично „никада није прешао на другу страну“ (Kimmage 2009: 12). Ипак, разумљиво је да га данас више поштују неоконзервативци него левичари, који у њему виде једног од највећих криваца за дерадикализацију америчке интелектуалне класе. Коначно, управо је Трилинг на симпозијуму „Наша земља и наша култура“ – чије сам одигравање у уводу најавио као последњу циглу у зиду који је америчку књижевну левицу одвојио од „социјалне музе“ и опипљивог политичког ангажмана – одржао најзапаженије излагање („Ситуација америчког интелектуалца у садашњем времену“). Оно је одисало изненађујућом апологијом поратне „ситуације“ у Америци, где је први пут, како се ту славодобитно саопштава, на снагу ступила коалиција Новца и Интелекта. Истина, Трилинг се постарао да своје повлачење са политичког фронта рационализује и презентује га у облику обазриве опсервације. Зато се осврнуо и на цену оствареног напретка, упозоравајући на то да ће се фузија Памети и Пара негативно одразити на културни живот (којег ће преузети економски ојачала, али недовољно сензибилна средња класа), као и на то да „реафирмација и поновно откриће Америке моју ићи руку под руку са традицијом критичког *нонконформизма*“,²⁸ за чије су се наследнике његови слушаоци и следбеници још увек (неки наивно, неки лицемерно) издавали.

28 Trilling 1952: 77; курзив је мој. Подсећам да приближно у исто време излази аутобиографија Витекера Чејмберса (*The Witness*, 1952), контроверзне особе која је била и инспирација за Трилингов једини довршени роман (*The Middle of the Journey*, 1947). Као комунистички покајник, Чејмберс је поткрај четрдесетих, на суђењу чије је озрачје навестило макартизам, сведочио против Елцера Хиса, дипломате оптуженог да је руски шпијун. После тога више ништа неће бити исто, а понајмање јавни дискурс: причало се да је и самом Регану тада пукло пред очима, због чега је неке пасаже *Сведока* научио напамет и постао републиканац. За Трилингов романескни, „фикционални антикомунизам“ види Kimmage 2009: 173–202.

Један од ретких који се нису приклонили (н)овом оптимизму био је Ирвиг Хау, који је на њујоршком симпозијуму – скупа са ауторима попут Чарлса Рајта Милса и Нормана Мејлера – остао у мањини, да би пар година касније приметио како превласт индивидуалистичког либерализма или либералног индивидуализма „у великој мери придоноси нашем интелектуалном конформизму“ (Howe 1990: 35). Али тада је, по свему судећи, већ било доцкан. Као и остали имућнији слојеви белачког становништва, амерички интелектуалци „расплодног академског типа“ (В. Набоков) препустили су се *дуржоазификацији*, услед чега се у њиховој земљи неће развити никакав теоријски или политички покрет који би наликовао поратном британском марксизму. И мада у материјалном благостању не мора бити ничег априори лошег, овим бих се поводом позвао на један помало бизаран, али прекогницијски навод из Истменове аутобиографије, којег је аутор преузео из писма своје мајке. „Конформизам је диван све док не захтева жртвовање принципа“, поручила је она свом сину, да би сместа и придодала: „ – а онда је наказан“ (Eastman 1948: 118).

Биће да су небројени компромиси, на које је у хладноратовској ери пристала некада искрено побуњена њујоршка књижевна интелигенција, довели до тога да се њен конформизам укорени и низом мутација изметне у неоконзервативну социјалну имагинацију. Та је интелигенција почетком педесетих „апортирана у камп“, што је чини битно различитом од југословенске. Потоња је, напосто, била *инкорпорирана у власи*, а то је нешто сасма друго. Крлежа и Ристић нису жртвовали принципе: они су остварили идеале. Од њих југословенски патрон – који је, као најуспешнији совјетски дисидент на планети, инсталирао антистаљинистички, али не и антикомунистички поредак – није тражио да се одрекну властитих уверења из периода *Реџата* и пишу књиге попут Истменових *Рефлексција о несусјеху социјализма* (1955). Слутим да ни госпођи Истмен конформизам таквих (према грамшијевској класификацији *орјанских*, а не *традиционалних*) интелектуалаца не би сметао.²⁹

Из ове перспективе посматрано, „агонија америчке левице“ (К. Леш) агонија је њеног нимало „дивног“ конформизма. Тридесете године прошлог века су у Сједињеним Државама биле само краткотрајна неконформистичка авантура, да би се потом (сходно закону њихања историјског клатна који је открио један од првих проучавалаца генезе тамошњег комунизма) наставило „ритмичко смењивање комунистичког секташтва и американизованог опортунизма“ (Draper 2003: 395). Напоследку је та особена динамика –

29 Различите сорте интелектуалаца се у различитим социјалним окружењима и конформирају на различите начине, што ће се зорно показати почетком шездесетих, када ће баналан одлазак на Кенедијев председнички пријем једних – наизглед парадоксално – изазвати можда и мучнији утисак од спектакуларног крстарења на Титовом „Галебу“ других.

услед чијег се неумољивог дејства након сваког излета у непознато културна левица у својим све блеђим инкарнацијама враћала под домовинске скуте и изнова „откривала Америку“ – резултирала тиме да је, само неколико месеци и само два броја пре но што ће (не дочекавши сопствену седамдесетогодишњицу) заувек престати да излази, *Partisan Review* у јесен 2002. обелоданио излагања са исте године уприличене конференције чији је безмало подударан наслов („Наша земља, наша култура“) изричито упућивао на скуп који се у организацији ове публикације десио тачно пола столећа раније.

Као што се могло очекивати, и на тој су конференцији по ко зна који пут ескалирале недоумице око левог конформизма. Рецимо, Синтија Озик је – осуђујући његову владавину на универзитетима, где се у склопу културалних и постколонијалних студија свеколика књижевност наводно „изједначава са помодним левичарским темама“ – покренула и прастаро питање отуђења, наглашавајући како „нико није већи конформиста од онога ко самога себе дефинише као отуђеног“ (Ozick 2002: 620–621). Осим што су им и реторичке покривалице сродне, запањујући је континуитет између Трилингове и „ситуације“ у којој се затекла (писцу *Либералне имагинације* иначе врло наклоњена) Озикова. Био је то, с једне стране, *континуиуишеи критичности* спрам доминантно либералних тенденција унутар апстрактно, али некомунистички појмљене левице; као и, с друге стране, *континуиуишеи немоћи*, а може бити и одсуства воље да се изнађу сопственом добу примерене (поетичке, политичке и, у крајњој линији, животне) неконформистичке алтернативе.

Сувишно је и помињати да ни данас није другачије.

*

Тиме би се овај сумаран и суморан приказ америчких левих књижевних (с)кретања – позитивистички усмерен, али не и позитивно интониран – напokon могао окончати. Оно са чиме сам се у њему суочио јесте „употребљива прошлост“ које се њени преживели актери стиде, док је други систематски потискују или злонамерно тумаче. Увидевши да је том (многим од нас блиском и утолико заједничком и актуелном, премда проблематичном и тескобном) културном и политичком наслеђу изречена постхумна казна *damnatio memoriae* – услед чега је оно у највећем свом делу „изгнано из јавне успомене“ – одлучио сам да зарад његове (ре)афирмације занемарим теоријске финесе и, намерно осцилујући између глобалног (уопштеног) и капиларног (селективног) приступа, сачиним својеврсну „историју благог нагиба“. Но пошто сам то пропустио да урадим у прошлогодишњем тексту о периодици у Сједињеним Државама и Краљевини Југославији, као закључак ћу овде без увијања парафразирати Нила Јанга и „Неу, Неу, Му, Му“ (1979). *Ergo*: америчка је књижевна леви-

ца, одустајући од *изјарања* и одредивши се за *ишчезавање*, немало допринела идејном и акционом краху еманципаторских политика у (не само) својој земљи. Њено је неславно пропадање и дуго умирање било праћено надирањем неоконзервативизма, али и погубном стагнацијом у сфери академске производње знања о прошлости, које се у својим најмалигнијим формама – упркос томе што се бука и бес културних ратова не стишавају од осамдесетих – манифестује као перманентна *дејолијизација* уметничких авангарди и ништа мање упорна *декулијурализација* политичких радикализама.

Знамо да нас никаква историја не може научити ничему: чак ни томе да нас ничему не може научити. Све и да је уважавате као да је заиста *magistra vitae*, њен је предмет (како одскора и стручњаци воле да понављају) неизвеснији од будућности. Над тиме се вредело замислити и 1951. године, када су у Фокнеровом *Реквијему за искушеницу* – да ли као далеки ехо загонетног стиха „The present is no more uncertain than the future“ из Витманових *Влајти ѿправе* (1856)? – освануле речи по којима прошлост не само да никада није мртва, него није ни прошла. Тако гледано, оно што на истеку периода којим сам се овде бавио (ни) у Америци није могло одумрети (јер је непролазно) јесте људски револт. Зато је већ шездесетих отпочео његов нови циклус, и зато ни у времену које долази револт неће нестати. Па ако и није најважније хоће ли он остати сизифовски или ће прерасти у револуцију, свакако да није неважно ни то што ће, заједно са осталима, у његовом подстицању учествовати – и већ учествују – нове генерације интердисциплинарно оријентисаних истраживача, које ће прионути на посао како би још подробније (емпиријски) проучиле и још дубље (имагинативно) прожеле смислом оно што се збило „на мрачним и крвавим раскршћима где се сусрећу књижевност и политика“.³⁰

ЛИТЕРАТУРА

Ристић, Марко (1953) *Предговор за неколико ненаписаних романа и дневник ѿој ѿредговора*, Београд: Просвета.

Aaron, Daniel (1961) *Writers on the Left*, New York: Avon Books.

Badiou, Alain (2008) *Stoljeće*, preveo Ozren Pupovac, Zagreb: Antibarbarus.

Bell, Daniel (1995) „The Disunited States of America: Middle Class Fears Turn Class Wars into Cultural Wars“, *Times Literary Supplement*, June 9, 16–17.

30 Trilling 1976: 11. Није без врага Норман Подхорец, као један од виновника и/или страдалника неоконзервативне метаноје – која се, не само у његовом случају, свела на кафкијански преображај троцкисте у натовца – делове исте ове реченице искористио у наслову своје књиге *The Bloody Crossroads: Where Literature and Politics Meet* (1986).

- Bellow, Saul (1990) *Humboldtov dar*, preveo Mario Suško, Sarajevo: Veselin Masleša.
- Brebanović, Predrag (2017) „O jednoj književno-istorijskoj analogiji: časopis *Partisan Review* i međuratna jugoslovenska književna periodika“, *Istorija 20. veka* 35, 1, 59–76.
- Cowley, Malcolm (1958) *Izgubljena generacija: literarna odiseja 1920-ih godina*, prevela Klara Dušanović, Zagreb: Novinarsko izdavačko poduzeće.
- Denning, Michael (1998) *The Cultural Front: The Laboring of American Culture in the Twentieth Century*, London & New York: Verso.
- Dickstein, Morris (2009) *Dancing in the Dark: A Cultural History of the Great Depression*, New York & London: W. W. Norton & Company.
- Draper, Theodor (2003) *The Roots of American Communism*, New Brunswick & London: Transaction Publishers.
- Eastman, Max (1919) „A Letter to Romain Rolland“, *The Liberator* 2, 11, 24–25.
- (1931) *The Literary Mind: It's Place in an Age of Science*, New York & London: Charles Scribner's Sons.
- (1948) *Enjoyment of Living*, New York: Harper & Bros.
- Empson, William (1974) *Some Versions of Pastoral: Literary Criticism*, New York: New Directions.
- Gilbert, James Burkhart (1968) *Writers and Partisans: A History of Literary Radicalism in America*, New York, London & Sydney: John Wiley & Sons, Inc.
- Gold, Michael (1929) „American Jungle Notes“, *The New Masses* 5, 7, 8.
- (1930) „Wilder: Prophet of the Genteel Christ“, *The New Republic* 64, 829, 266–267.
- (1932) *Jevreji bez novaca*, preveo Pavle Bihaly, Beograd: Nolit.
- Granich, Irwin (1918) „Max Eastman – A Portrait“, *The Evening Call* 11, 35, 16.
- (1921) „Towards Proletarian Art“, *The Liberator* 4, 2, 20–24.
- Greenberg, Clement & Dwight MacDonald (1941a) „10 Propositions on War“, *Partisan Review* 8, 4, 271–278.
- (1941b) „Reply by Greenberg and MacDonald“, *Partisan Review* 8, 6, 506–508.
- Kazin, Alfred (1942) *On Native Grounds: An Interpretation of Modern American Prose Literature*, New York: Harcourt, Brace & Company.
- Kimmage, Michael (2009) *The Conservative Turn: Lionel Trilling, Whittaker Chambers, and the Lessons of Anti-Communism*, Cambridge & London: Harvard University Press.
- Kovačević, Božo (1989) *Slučaj zagrebačkih revizionista: marksizam, filozofija i znanost u radovima Zvonimira Richtmana i Rikarda Podhorskog*, Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- Kristol, Irving (2004) *Neokonzervativizam: autobiografija jedne ideje*, prevela Božica Jakovlev, Zagreb: Algoritam.

- Krleža, Miroslav (1983) *Dijalektički antibarbarus*, Sarajevo: Oslobođenje.
- Lasić, Stanko (1970) *Sukob na književnoj ljevici 1928–1952*, Zagreb: Liber.
- Menand, Louis (2005) „Missionary: Edmund Wilson and American Culture“, *The New Yorker* 81, 23, 82–88.
- Ozick, Cynthia (2002) „On the Loss of Hierarchy“, *Partisan Review* 69, 4, 617–621.
- Pells, Richard (1984) *Radical Visions & American Dreams: Culture and Social Thought in the Depression Years*, Middletown, Connecticut: Wesleyan University Press.
- Petrović, I. M. (1922) „Vesti s one strane. Socijalizam u Sjedinjenim državama“, *Nova Evropa* 6, 11, 350–360.
- Phillips, William (1938) „The Devil Theory of Dialectic“, *Partisan Review* 6, 1, 82–90.
- (1983) *A Partisan View: Five Decades of the Literary Life*, New York: Stein & Day.
- Rahv, Philip (1932) „Literary Class War“, *The New Masses* 8, 2, 7–10.
- (1939) „Proletarian Literature: A Political Autopsy“, *The Southern Review* 4, 3, 616–628.
- (1941) „10 Propositions and 8 Errors“, *Partisan Review* 8, 6, 499–506.
- Rolland, Romain (1919) „A Declaration of Intellectual Independence“, *The Liberator* 2, 11, 23.
- (1920) „From Romain Rolland“, *The Liberator* 3, 3, 25.
- Rorty, Richard (1997) *Achieving Our Country: Leftist Thought in Twentieth Century America*, Cambridge & London: Harvard University Press.
- Steiner, George (1967) *Language and Silence: Essays on Language, Literature, and the Inhuman*, New York: Atheneum Publishers.
- Trilling Lionel (1952) *A Gathering of Fugitives*, Boston: Beacon Press.
- (1976) *The Liberal Imagination: Essays on Literature and Society*, New York: Charles Scribner's Sons.
- Visković, Velimir (2001) *Sukob na ljevici: Krležina uloga u sukobu na ljevici*, Beograd: Narodna knjiga / Alfa.
- Vučetić, Šime (1960) *Hrvatska književnost 1914–1941*, Zagreb: Lykos.
- Wilson, Edmund (1950) *Classics and Commercial: A Literary Chronicle of the Forties*, New York: Farrar, Straus & Giroux.
- (1952) *Shores of Light: A Literary Chronicle of the Twenties and Thirties*, New York: Farrar, Straus & Giroux.
- (2003) *To the Finland Station: A Study in the Writing and Acting of History*, New York: NY Review of Books.

Predrag Brebanović

The Dark and Bloody Crossroads. The Conflict on the Left – in America (1911–1952)

Summary

The paper is an analytical depiction of the poetic and political debates that took place in the American literature of the indicated period, primarily in small presses and little magazines. After the introductory review of the specifics of the American artistic and ideological radicalism, as well as three general remarks (on the used sources, the non-homogeneous nature of the Left, and its gradual culturalization), we distinguish three periods in the history and activities of the left-wing literary intellectuals in the United States and offer interpretation of the paradigmatic events within each of them. The conclusion deals with the reasons why these activities were unsuccessful and self-destructive.

Keywords: conflict on the Left, proletarian literature, *The Masses*, *The New Masses*, *Partisan Review*, Popular Front, Max Eastman, Michael Gold, Edmund Wilson, Lionel Trilling